

Krystian PACHUCKI-WŁOSEK

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0002-4527-5441

Relacje Republiki Uzbekistanu z Islamskim Emiratem Afganistanu

Streszczenie: Przedmiotem badań poniższego artykułu są kontakty w sferze politycznej i ekonomicznej pomiędzy Uzbekistanem i Afganistanem po przejęciu władzy przez talibów. Niniejszy artykuł ma na celu znalezienie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: jaka jest dynamika relacji ekonomicznych i politycznych między Taszkentem i Kabulem po 2021 roku? W celu udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie należy przeanalizować szereg wydarzeń z lat 2021–2023 w kontekście próby pokojowego współistnienia. Powyższe rozważania pozwalają na postawienie pobocznego pytania badawczego, w jaki sposób doszło do ukształtowania się wzorca współpracy między Talibami a władzami w Taszkencie? Nieodzownym elementem w tym aspekcie będzie uwzględnienie braku przynależności Uzbekistanu do jakiegokolwiek bloku militarnego, czy polityki wielowektorowej, objawiającej się gotowością współpracy z wszystkimi zainteresowanymi bez względu na wcześniejsze animozje. Przewodni wniosek głosi, że utrzymanie dynamiki relacji ekonomiczno-politycznych pomiędzy Taszkentem i Kabulem spowodowane jest chęcią ochrony interesu narodowego Republiki Uzbekistanu.

Słowa kluczowe: Republika Uzbekistanu, Islamski Emirat Afganistanu, talibowie, bezpieczeństwo, ekonomia, relacje

Wprowadzenie

1 maja 2021 roku Talibowie rozpoczęli ofensywę, która doprowadziła do szybkiego zwycięstwa. Już 15 sierpnia zajęli stolicę Afganistanu – Kabul (Seir, Faiez, Akhgarm, Gambrell, 2021). Przejęcie władzy przez fundamentalistyczne ugrupowanie stało się zagrożeniem dla stabilności państw sąsiednich, które od dziesięcioleci mierzą się z problemem radykalistów islamskich. Wśród zagrożonych znalazła się Republika Uzbekistanu. Decydenci polityczni w Taszkencie mieli podstawy, aby obawiać się odwetu za kroki podejmowane w latach istnienia pierwszego Islamskiego Emiratu Afganistanu (1996–2001). We wspomnianym okresie Uzbekistan wspierał ugrupowania opozycyjne wobec rządu talibów na czele z generałem Abdurraszidem Dostumem (Zapaśnik, 2014, s. 92–95). Dodatkowo Taszkent poprzez udostępnienie baz wojskowych przyczynił się do powodzenia operacji wojskowej NATO, która doprowadziła do upadku emiratu. Działania te były jednak podyktowane udzielaniem przez Talibów pomocy Islamskiemu Ruchowi Uzbekistanu (IRU) – radykalnej organizacji islamskiej – dążącej do obalenia urzędującego prezydenta Islama Karimowa i przekształcenia republiki w państwo muzułmańskie (Jaremba, 2018, s. 169–170). Zmiany polityczne w Afganistanie wymusiły dostosowanie panujących norm kontaktów politycznych i ekonomicznych do zmieniającej się rzeczywistości. Decydenci polityczni w Taszkencie i Kabulu świadomi znaczenia wzajemnej kooperacji przystąpili do likwidacji animozji, które pozwoliły na zachowanie

ciągłości odbudowy stosunków wzajemnych, zapoczątkowanych pomiędzy oboma krajami po amerykańskiej interwencji w 2001 roku.

Niniejszy artykuł ma na celu znalezienie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: jaka jest dynamika relacji ekonomicznych i politycznych między Taszkentem i Kabulem po 2021 roku? W celu udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie należy przeanalizować szereg wydarzeń z lat 2021–2023 w kontekście próby pokojowego współistnienia. Powyższe rozważania pozwalają na postawienie pobocznego pytania badawczego, w jaki sposób doszło do ukształtowania się wzorca współpracy między Talibami a władzami w Taszkencie? Nieodzownym elementem w tym aspekcie będzie uwzględnienie braku przynależności Uzbekistanu do jakiegokolwiek bloku militarnego, czy polityki wielowektorowej, objawiającej się gotowością współpracy z wszystkimi zainteresowanymi bez względu na wcześniejsze animozje.

Bezpieczeństwo i polityka międzynarodowa

Pierwszym sygnałem ze strony Republiki Uzbekistanu o gotowości do współpracy politycznej z Talibanem było utrzymanie w normalnym reżimie pracy ambasady w Kabulu i konsulatu w Mazar-i-Szarif (*Посольство Узбекистана...*, 2021). Jak się później okazało najwyższe władze Uzbekistanu na czele z prezydentem Szawkatem Mirzijojewem były przygotowane na ewentualność przejęcia kontroli nad Afganistanem przez fundamentalistyczne ugrupowanie islamskie. Głowa państwa w oficjalnym komunikacie przyznał, że Taszkent utrzymywał regularne kontakty z talibami od 2020 roku. Dotychczasowe rozmowy były jednak prowadzone z przedstawicielami ruchu zbrojnego, a nie decydentami politycznymi Afganistanu. Doświadczenia lat 90. XX wieku i wzajemne uprzedzenia doprowadziły, że w pierwszej kolejności obie strony skupiły się na zabezpieczeniu interesów narodowych.

Fundamentalnym celem uzbeckiej dyplomacji było uzyskanie gwarancji bezpieczeństwa. Administracja uzbecka zanim pozyskała owe gwarancję podjęła szereg działań, które miały umocnić w przedstawicielach Talibanu przeświadczenie, że Uzbekistan nie będzie ingerował w sprawy wewnętrzne Afganistanu tak jak to miało miejsce w okresie ich pierwszych rządów (1996–2001). Pierwsza okazja nadarzyła się w momencie ucieczki generała Abdurrasida Dostuma. Kluczowym w tym wydarzeniu był fakt, że generał jest etnicznym Uzbekiem, którego działalność w ramach Sojuszu Północnego – organizacji walczącej w latach 1996–2001 z reżimem talibów – była wspierana przez pierwszego prezydenta Uzbekistanu Islama Karimowa. Naturalnym zatem krokiem byłoby udzielenie rodakowi schronienia. Tymczasem 17 sierpnia władze uzbeckie podały do wiadomości, że generał Dostum nie znajduje się na terytorium republiki (*Маршала Дустума...*, 2021). Odmówienie azylu było doraźnym sygnałem, że władze uzbeckie nie będą wspierać organizacji opozycyjnych wobec talibów, jak to miało miejsce w latach 90. XX wieku. Umocnieniem tego stanowiska była deklaracja z 9 września 2021 roku o braku podejmowania działań nastawionych na ingerencję w sytuację wewnętrzną Afganistanu (Ekberova, 2021). Taka strategia nie jest niczym nowym. W 2000 roku kiedy talibowie byli bliscy opanowania całego terytorium Afganistanu prezydent Islam Karimow powiedział:

„...jestem przekonany, że to, co się dzieje dziś w Afganistanie, jest wewnętrzną sprawą Afganistanu” (Гудава, 2000).

Jednocześnie prezydent podkreślił, że kierowane przez niego państwo zachowa pragmatyczne podejście do talibów ze względu na sąsiedztwo. Zasady te nie były jednak przestrzegane przez Taliban, co skłoniło Uzbekistan do przyłączenia się do koalicji antyterrorystycznej w 2001 roku, dlatego w celu normalizacji stosunków po 2021 roku konieczne było uzyskanie gwarancji bezpieczeństwa. Krokiem w tym kierunku było przesłanie przez Kabul 1 września oficjalnych życzeń z okazji 30. rocznicy niepodległości Republiki Uzbekistanu (*«Талибан» поздравил...*, 2021). Wydarzeniu temu nie przypisuje się wielkiego znaczenia, jednak uszanowanie samostanowienia Uzbekistanu należały odczytywać jako sygnał o porzuceniu przez talibów idei budowy państwa religijnego – Kalifatu – na terytorium Azji Centralnej. Dla Uzbekistanu najważniejsza była jednak deklaracja o zaprzestaniu wspierania organizacji terrorystycznych. Brak takiego oświadczenia potęgował obawy Taszkontu o możliwość odrodzenia się IRU. Organizacji, która dążyła do obalenia pierwszego prezydenta Islama Karimowa i przekształcenia republiki w państwo islamskie. Strach wynikał z faktu, że w okresie swoich pierwszych rządów talibowie udzielali schronienia bojownikom.

Odciąganie wydania przez talibów gwarancji bezpieczeństwa wymuszało na władzach uzbeckich poszukiwanie potencjalnego wentyla bezpieczeństwa. Pojawiły się głosy o możliwości reaktywacji bazy amerykańskiej. Baza ta nie była korzystna, ani dla Uzbekistanu, który chciał zachować neutralność wobec dwóch największych bloków militarnych – Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) oraz Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) – ani dla Afganistanu, którzy chciał uniknąć stacjonowania Amerykanów w pobliżu ich granic. Zgodność w tej kwestii doprowadziła do otrzymania gwarancji bezpieczeństwa podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Abdulaziza Kamilowa w Kabulu 7 października 2021 roku, co pozwoliło tydzień później (14 października) na oficjalne zdementowanie przez uzbeckie ministerstwo spraw zagranicznych pogłosek o rozważaniach nad odtworzeniem bazy wojsk amerykańskich na terytorium republiki (*МИД Узбекистана...*, 2021).

Deklaratywność musiała zostać podparta czynami. Tymczasem zaledwie cztery miesiące po oświadczeniu o wyrzeczeniu się siły w stosunkach wzajemnych, 12 stycznia 2022 roku władze Islamskiego Emiratu Afganistanu wysunęły groźbę sięgnięcia po rozwiązania militarne, jeśli strona uzbecka nie zwróci sprzętu wojskowego, który znalazł się na jej terytorium w wyniku ucieczek afgańskich wojskowych w trakcie wydarzeń sierpniowych (*«Талибан» угрозил...*, 2022). Skończyło się co prawda na słowach, jednak wykorzystanie szantażu militarnego, stojącego w sprzeczności z polityką pokojowego współistnienia propagowaną przez Uzbekistan, umocniło przeświadczenie, że pomimo poprawy relacji z południowym sąsiadem, nie należy ustawać w umacnianiu południowej granicy. Do fizycznego złamania gwarancji doszło 5 lipca 2022 roku, kiedy na terytorium Uzbekistanu spadło 5 rakiet (*Ha теppуторию...*, 2022).

Sytuacja stała się napięta, o czym świadczy podważenie przez prezydenta Mirzijojeva słów ministra spraw zagranicznych Abdulaziza Kamilowa z 9 lutego 2022 roku o skutecznym oczyszczeniu przez talibów terytorium Afganistanu z terrorystów (*«Временное правительство...*, 2022). Dodatkowo głowa państwa zarzucił nowemu rządowi w Kabulu utrzymywanie w dalszym ciągu kontaktów z organizacjami terrorystycznymi.

Odsunięcie oskarżeń o niewiarygodność wymagało konkretnych działań. 27 kwietnia 2023 roku rząd Islamskiego Emiratu Afganistanu poinformował o rozpoczęciu operacji antyterrorystycznej w Północnym Afganistanie (Gul, 2023). Na razie nie ma żadnych informacji na temat jej skuteczności, jednak samo wypowiedzenie wojny ekstremistom islamskim spotkało się z pełnym uznaniem i aprobatą ze strony Uzbekistanu. Władze tego państwa zadeklarowały gotowość udzielenia wsparcia, która została urzeczywistniona w postaci patrolowania terenu objętego operacją przez uzbeckie myśliwce po wcześniejszym wyrażeniu na to zgody przez stronę afgańską (*Ракеты ИГИЛ...*, 2022). Obie strony zacieśniły również współpracę pomiędzy służbami granicznymi. 12 lipca 2023 roku doszło do spotkania na Moście Przyjaźni, podczas którego strony szeroko omówiły zagadnienia związane ze skoordynowaniem działań w walce z nielegalnym przekraczaniem granicy przez ludzi, jak i towary (*Руководство узбекской...*, 2023).

Zainteresowanie Afganistanem ze strony Taszkontu w kontekście bezpieczeństwa wynika również z faktu bytności licznej mniejszości uzbeckiej w jego północnych regionach. Według ostatniego spisu powszechnego z 2011 roku Uzbekcy stanowili 6,9% populacji (*Как миллионы...*, 2018). Od czasów Islama Karimowa podejmowane są działania mające poprawić ich sytuację materialną oraz zapewnić poszanowanie odrębności kulturowej i językowej.

Utrzymanie kontroli z diasporą uzbecką wymagało przywrócenia stałych połączeń lotniczych. Zadanie to zostało szybko zrealizowane, już 15 listopada 2021 roku została wysłana grupa do rekonstrukcji lotniska w mieście Mazar-i-Szarif, nieoficjalnej stolicy mniejszości (*Узбекистан приступает...*, 2021). W ramach prac konieczna była naprawa instalacji oświetleniowej, remont urządzeń nawigacyjnych, i meteorologicznych. Po roku, 31 października 2022 roku prace dobiegły końca, dzięki czemu funkcjonuje regularne połączenie Taszkont–Mazar-i-Szarif (*При поддержке...*, 2022). Sukcesy osiągnięto także na płaszczyźnie edukacyjno-kulturowej. 1 grudnia 2021 roku władze w Kabulu zagwarantowały naukę języka uzbeckiego w szkołach Północnego Afganistanu, natomiast 16 lutego 2023 roku rząd afgański zobowiązał się do naprawy zniszczonego pomnika Aliszera Nawoi, znajdującego w Mazar-i-Szarif (*Талибы намерены...*, 2022; *Талибы пообещали...*, 2023).

Nacisk na ten aspekt wynika z chęci uniknięcia potencjalnej lawinowej emigracji Uzbeków do swojej etnicznej ojczyzny, która nie jest przygotowana na ich przyjęcie. Masowe bezrobocie panujące wśród mieszkańców republiki utrudniałoby znalezienie pracy dla nowoprzybyłych, dodatkowo istnieje szansa, że staliby się oni nosicielami radykalnych haseł islamistycznych. Porzucenie jednak przez Talibów prześladowania mniejszości i niszczenia pomników kultury, o czym świadczą powyższe inicjatywy, neutralizuje scenariusz konieczności repatriacji wielotysięcznej diaspory uzbeckiej.

Przedstawione przykłady o gotowości do kooperacji i uwzględniania obopólnych niepokojów w kwestii bezpieczeństwa świadczą o zmianie podejścia względem lat 1996–2001, kiedy wzajemne oskarżenia jedynie potęgowały nieufność i nie prowadziły do rozwiązania nieporozumień.

Analizując stosunki afgańsko-uzbeckie na tle politycznym należy zwrócić uwagę, że dla Republiki Uzbekistanu problem afgański pozostaje narzędziem dla umocnienia swojej pozycji na poziomie regionalnym i międzynarodowym. Pierwszorzędnym zada-

niem dyplomacji uzbeckiej było i jest uznanie rządów talibów przez jak najszerszą grupę podmiotów stosunków międzynarodowych.

Jednym z miejsc, gdzie Uzbekistan stał się orędownikiem Islamskiej Republiki Afganistanu jest Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Zaledwie miesiąc po przewrocie, 21 września 2021 roku na 76. sesji ONZ prezydent Szawkat Mirzijojew nawoływał do nieizolowania Afganistanu na arenie międzynarodowej («*Нельзя допустить...*, 2021). Komunikat ten został powtórzony przez ministra spraw zagranicznych Władimira Nurowa podczas 77. sesji ONZ. Podkreśleniem zaangażowania w odbudowę Afganistanu stała się propozycja złożona przez specjalnego przedstawiciela ds. Afganistanu Abdulaziza Kamilowa podczas wizyty w Kabulu 22 marca 2023 roku o gotowości kształcenia przyszłych kadr dla odbudowującej się Islamskiej Republiki Afganistanu w specjalnie otwartym w tym celu Centrum Kształcenia w przygranicznym mieście Termez (*В МИД раскрыли...*, 2023). Takimi krokami Uzbekistan stara się zwrócić uwagę opinii międzynarodowej jak ważne jest umożliwienie kształcenia młodych Afgańczyków na uniwersytetach propagujących idee współczesności, ograniczając tym samym ryzyko ich potencjalnej radykalizacji.

Pomimo chęci Uzbegy ze względu na własne wartości nie są w stanie przedstawiać w pozytywnym świetle wszystkich czynów Talibanu. Doskonałym przykładem rozbieżności było wprowadzenie zakazu edukacji dla kobiet. Republika Uzbekistanu, hołdując zasadzie równości płci, 5 stycznia 2023 roku wyraziła głębokie niezadowolenie z wprowadzenia ustawodawstwa dyskryminującego ze względu na płeć (*Узбекистан выразил...*, 2023). Problematiczną sprawą stał się także raport Organizacji Narodów Zjednoczonych z 16 lipca 2023 roku, według którego Taliban nadal utrzymuje kontakty z organizacjami terrorystycznymi, co wpłynęło negatywnie na wizerunek międzynarodowy Afganistanu (*Вероза терроризма...*, 2023). W odpowiedzi na tą informację Uzbekistan rozpoczął nagłaśnianie rozpoczętej operacji antyterrorystycznej przez władze w Kabulu w celu poprawy aparycji młodego afgańskiego rządu.

Po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) Kazachstan i Uzbekistan rozpoczęły wyścig o liderstwo regionalne. Oba państwa posiadały predyspozycje do tego tytułu. Kazachstan miał przewagę terytorialną i ekonomiczną, natomiast Uzbekistan dysponował potencjałem ludnościowym i militarnym. W obliczu destabilizacji w Tadżykistanie i Kirgistanie decydującym czynnikiem w walce o prymat nad regionem okazała się siła militarna. Zwycięstwo Uzbekistanu nie trwało długo, gdyż zapędy panturkijskie i próby narzucenia sąsiadom własnej wizji politycznej przez Islama Karimowa doprowadziły do pogorszenia stosunków. Osłabienie roli Uzbekistanu nazywanego *sercem Azji Centralnej* utorało drogę do przejścia przez Kazachstan roli lidera regionalnego. Władze w Taszkencie pomimo uznania zwycięstwa Astany w wyścigu o przewodnictwo w regionie, nigdy nie zaprzestały działań zmierzających do odzyskania utraconej pozycji. Jednym z elementów pozwalających na rewindykację znaczenia Uzbekistanu w Azji Centralnej jest zaangażowanie w *problem afgański*.

Kreowanie się Uzbekistanu na dogodnego pośrednika w kontaktach z Islamską Republiką Afganistanu prowadzi do wzrostu zainteresowania współpracą ze strony największych potęg światowych – Federacji Rosyjskiej, Chińskiej Republiki Ludowej, Stanów Zjednoczonych Ameryki, a także Unii Europejskiej. Szczególnie przyciągającym dla trzech ostatnich podmiotów jest fakt, że Uzbekistan od 1991 roku stara się zachować niezależność od Federacji Rosyjskiej, czego nie można powiedzieć o Kazachstanie, któ-

ry uczestniczy we wszystkich układach ekonomicznych i militarnych funkcjonujących pod aspiracjami Kremla (Kuryłowicz, 2014, s. 185–187).

13 października 2022 roku podczas VI Zgromadzenia ds. Współpracy i Zaufania w Azji prezydent Szawkat Mirzijojev nawoływał do powołania międzynarodowej grupy dialogowej dotyczącej Afganistanu, co spotkało się z szerokim zainteresowaniem (*Узбекистан предлагает...*, 2022). Działania Uzbekistanu na rzecz pokojowego rozwiązania *kwestii afgańskiej* są szczególnie wspierane przez Chiny, które dostrzegają w tym szansę na osłabienie wpływów rosyjskich w regionie.

Stąd Pekin szybko odpowiedział na apel prezydenta Szawkata Mirzijojeva, wystosowany 17 września 2021 roku podczas zgromadzenia Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SzOW), o rozmrożeniu aktywów finansowych Afganistanu (*Узбекистан предложил...*, 2021). Jednocześnie władze chińskie pozytywnie odebrały uzbecki apel o udzielenie pomocy IEA, uznający Afganistan za przestrzeń SzOW. Zacieśnianie linii politycznej z ChRL ma wymiar pragmatyczny. Uzbekistan jest świadom, że Moskwa nie wesprze ich aspiracji do liderstwa w regionie ze względu na konieczność wystąpienia przeciwko najbliższemu sojusznikowi, co naruszyłoby tym samym istniejący *status quo*. Jednocześnie Kreml ze względu na politykę wielowektorową Taszkontu nie miałby żadnych gwarancji, że Uzbekistan po przejściu prymatu w regionie podporządkuje się decyzjom rosyjskim.

30-letnia uzbecka polityka otwartości na współpracę ze wszystkimi zainteresowanymi, przy zachowaniu neutralności, staje się wzorem dla pozostałych państw regionu Azji Centralnej, w jaki sposób zdystansować się względem Moskwy i Pekinu, które naciskają na opowiedzenie się po jednej ze stron w toczącej się *Nowej Wielkiej Grze o Azję Centralną*. Stąd władze republik popierają rozszerzenie współpracy regionalnej. Zagrożeniem dla urzeczywistnienia tej idei jest możliwość odrodzenia się ekstremizmu islamskiego, który do tej pory był tłamszony dzięki pomocy Federacji Rosyjskiej. Eliminacja wpływów rosyjskich wymaga stabilizacji w Afganistanie, dlatego też Taszkont zgodnie z zasadą *spokój sąsiada – twoim spokojem* nawołuje do udzielania pomocy południowemu sąsiadowi. Pozytywny odzew w tej kwestii podczas spotkania szefów Ministerstw Spraw Zagranicznych Azji Centralnej 21 lipca 2022 roku wyraziły Kazachstan, Kirgistan i Turkmenistan, co pokazuje zdolności Taszkontu do budowania kooperacji sąsiadów pod ich aspiracjami (*21 июля в г. ...*, 2022).

Przedstawione fakty mogą świadczyć, że Uzbekistan, podobnie jak w latach 90. XX wieku, stara się wykorzystać *problem afgański* w sposób partykularny, a Kabul nie ma z tego tytułu żadnych korzyści. Tymczasem dzięki uzbeckiemu utworzeniu w lipcu 2022 roku specjalnego węzła logistycznego w Termezie, zapewniono ciągłość dostaw produktów w ramach pomocy humanitarnej (*Узбекистан и ЕС...*, 2021). Państwa niosące wsparcie chętnie korzystają z tego punktu, gdyż bierze on na siebie kwestie logistyczne związane z dostarczeniem towarów na afgańską stronę.

Ekonomia

Zmiana w podejściu władz uzbeckich wobec talibów spowodowana jest przede wszystkim czynnikiem ekonomicznym. Wzrost znaczenia afgańskiego rynku od początku XXI wieku doskonale pokazują poniższe wskaźniki. W 2002 roku Uzbekistan

eksportował energię elektryczną o łącznym wolumenie 62 mln kWh, natomiast w 2019 roku było to już aż 2,6 mld kWh, stając się najważniejszym dostawcą energii – 52% całościowego importu energii (Хакимов, 2022). Stąd kluczowe stało się utrzymanie współpracy w zakresie energetyki. Wydarzeniem, które pomogło w utrzymaniu relacji był brak wstrzymania dostaw energii w momencie przewrotu, co pozwoliło na uniknięcie chaosu spowodowanego black-out energetycznym. W zamian za okazane wsparcie Rząd Tymczasowy Afganistanu zobowiązał się do końca roku uregulować zaległości za prąd na kwotę 51 mln USD, co pozwoliło na przystąpienie do negocjacji nad kolejnym kontraktem («Талибан» пообещал..., 2021). Nowa umowa została podpisana 4 stycznia 2022 roku. Według zapisów Uzbekistan miał dostarczyć 2 mld kWh energii o łącznej wartości 100 mln USD. W połowie roku prezydent Mirzijojev wyraził gotowość do zwiększenia eksportu w 2023 roku do poziomu 6 mld kWh, jednak kryzys energetyczny i problem z ciągłością dostaw na rynek afgański zmusił do weryfikacji złożonej deklaracji (*Узбекистан планирует...*, 2023).

Uzbekistan zaangażował się również w rozwój infrastruktury przesyłowej. 26 lipca podczas konferencji międzynarodowej ws. Afganistanu ministrowie energetyki obu państw rozmawiali nad przyszłością sieci energetycznej Surhan-Puli-Humri. Umowa na wykonanie tej traktacji została podpisana w grudniu 2020 roku, jednak ze względu na zmiany władzy projekt został wyhamowany. Według założeń linia przesyłowa ma mieć 245 km, z czego 45 km przypada na terytorium Uzbekistanu. Taszcentowi zależy na dokończeniu projektu, gdyż odcinek po ich stronie jest praktycznie gotowy i brak wdrożenia tego projektu oznacza wielomilionowe straty, dlatego Uzbekistan walczy o odmrożenie afgańskich aktywów i uzyskanie finansowania na ten projekt z Azjatyckiego Banku Rozwoju (*JETP Сурхан...*, 2022).

Wolumen wymiany handlowej w latach 2007–2019 zwiększył się z 200 mln USD do ponad 600 mln USD (Хакимов, 2022). Niemniej największą sprawą pozostaje potencjał tranzytowy Afganistanu. Szlaki komunikacyjne biegnące przez to państwo – do pakistańskich i irańskich portów morskich – zarówno dla Uzbekistanu, jak i pozostałych krajów Azji Centralnej stanowią szansę na dywersyfikację kierunków dostaw.

Stąd już 16–18 października w Termezie odbyło się spotkanie ministrów inwestycji i handlu zagranicznego, podczas którego podjęto decyzję o przyspieszeniu prac nad utworzeniem wspólnej Karty Drogowej, wyznaczającej przebieg kolejowych i drogowych szlaków komunikacyjnych. Urzeczywistnienie Południowego Szlak Handlowego zostało zapoczątkowane wiele lat przed powrotem talibów do władzy. W 2010 roku dzięki międzynarodowemu grantowi Uzbekistan zbudował linię kolejową Hajraton–Mazar-i-Szarif, liczącą 75 km, która przyczyniła się do wzrostu wymiany handlowej pomiędzy państwami, jednak dla wykorzystania potencjału tranzytowego Afganistanu konieczne jest ukończenie całej trasy kolei transafgańskiej. Według porozumień z rządem Islamskiej Republiki Afganistanu pracę nad brakującymi odcinkami traktacji kolejowej miały rozpocząć się we wrześniu 2021 roku, jednak przejście władzy przez Taliban odsunęło termin rozpoczęcia, dlatego głównym celem Taszcentu stało się jak najszybsze wypracowanie nowych warunków realizacji przedsięwzięcia (Умарова, 2023). Podczas rozmów pojawiły się komplikacje. Jedną z nich była kwestia administrowania linią kolejową Hajraton–Mazar-i-Szarif. Pojawiły się pogłoski, że Kazachowie są zainteresowani przejęciem kontroli, jednak nie miałoby to żadnego sensu w sytuacji, której Uzbekistan w ra-

mach odwetu zablokowałyby tranzyt towarów do Afganistanu przez swoje terytorium. Stanowczy sprzeciw Taszkentu doprowadził do zachowania przez nich praw zarządczych. Dopiero 18 lipca 2023 roku Uzbekistan, Afganistan i Pakistan przeprowadziły rozmowy końcowe na temat inwestycji na trasie Termez–Mazar-i-Szarif–Kabul–Peszevar. Według ustaleń inwestycja ma kosztować od 4,6 do 8,2 mld USD. Projekt przekracza możliwości finansowe stron, dlatego jak w przypadku rozwoju sieci energetycznej Uzbekistan zabiega o sfinansowanie większości prac przez Azjatycki Bank Rozwoju (*Начался заключительный...*, 2023).

W zamian za okazywane wsparcie Afganistan w planach gospodarczych stara się uwzględniać interes narodowy Uzbekistanu. Przykładem jest dialog w obliczu deficytu wody. Władze afgańskie zapowiedziały budowę kanału Kosztepa, który będzie czerpał wodę z rzeki Amu-darii. Wskazany ciek wodny stanowi główne źródło wody dla pól w Uzbekistanie przez co Taszkent wyraża zaniepokojenie planowaną inwestycją. W celu wypracowania kompromisu 23 lutego 2023 roku przeprowadzono konsultacje w tej sprawie, podczas których Afganistan zobowiązał się do wypracowania obustronnego porozumienia co do podziału wody (*Узбекистан и Афганистан...*, 2023). Dialog pokazuje, że żadna ze stron nie chce doprowadzić do niepotrzebnych napięć.

Podsumowanie

Stosunki pomiędzy Talibanem a rządem w Taszkencie po 2021 roku uległy znaczącemu przeobrażeniu względem okresu 1996–2001. Rządzący zrezygnowali z agresywnej polityki wzajemnego zwalczania się na rzecz pokojowej koegzystencji.

Odpowiadając na główne pytanie badawcze należy stwierdzić, że została utrzymana dynamika relacji ekonomiczno-politycznych pomiędzy Taszkentem i Kabulem po przejściu kontroli nad państwem przez Taliban. Świadczą o tym liczne spotkania i konsultacje – aż 34 w ciągu pierwszego roku (08.2021–08.2022). Analiza wydarzeń pokazała jednak, że wyższy poziom dynamizacji obserwowalny jest w sprawach ekonomicznych. Nie zmienia to jednak faktu, że w ogólnym rozrachunku udało się utrzymać trend wzrostowy.

W kontekście pytania pomocniczego należy stwierdzić, że wpływ na ukształtowanie się wzorca współpracy między Talibami a władzami w Taszkencie miało pokojowe nastawienie obu stron. Uzbekistan już w 2015 roku nawoływał do wznowienia przez rząd afgański dialogu z talibami, a sam zintensyfikował go w 2019 roku, co pozwoliło na zmniejszenie poziomu animozji jeszcze przed wydarzeniami sierpnia 2021 roku. Czynnikiem spajającym był także brak alternatywy. W przypadku Uzbekistanu opierało się to na konieczności uznania rządu Talibanu jako jedynej siły politycznej zdolnej do podporządkowania całego państwa. Talibowie natomiast w początkowej fazie rządów mieli problem ze znalezieniem partnera, który pomoże im w wyjściu z izolacji międzynarodowej.

Podsumowując, obie strony zdecydowały się na proces zbliżenia ze względu na własne interesy narodowe. Dopóki obie strony będą mieć z tego korzyści, dopóty kooperacja będzie rozwijana. Długotrwale utrzymanie tego procesu przyczyni się do wytworzenia gęstej sieci powiązań, której zerwanie nie będzie korzystne ani dla Afganistanu, ani dla Uzbekistanu. Czynnikiem umacniającym jest także ograniczenie ilości incydentów

bezpieczeństwa – od ponad roku nie odnotowano żadnego. Zatem na chwilę obecną nie istnieją czynniki, które mogą zaszkodzić prawidłowemu rozwojowi relacji pomiędzy Islamskim Emiratem Afganistanu a Republiką Uzbekistanu.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Krystian Pachucki-Włosek

Data curation (Zestawienie danych): Krystian Pachucki-Włosek

Formal analysis (Analiza formalna): Krystian Pachucki-Włosek

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Krystian Pachucki-Włosek

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Krystian Pachucki-Włosek

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist (Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- Ekberova E. (2021), *Ташкент: Узбекистан не намерен вмешиваться во внутренние дела Афганистана*, 9.09.2021, Anadolu Ajansi, <https://www.aa.com.tr/ru/>, 25.09.2023.
- Gul A. (2023), *US Says It's Working to Hold Afghan Taliban to Anti-Terror Pledges*, 10.07.2023, VOA, <https://www.voanews.com/a/us-says-it-s-working-to-hold-afghan-taliban-to-anti-terror-pledges/7174357.html>, 25.09.2023.
- Jarembo M. (2018), *Islamski Ruch Uzbekistanu – od lokalnego ekstremizmu do Państwa Islamskiego*, „Historia@Teoria”, nr 1(7), s. 167–172.
- Kuryłowicz M. (2014), *Polityka zagraniczna Uzbekistanu wobec Rosji*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Seir A., Fiez R., Akhgar T., Gambrell J., *Taliban sweep into Afghan capital after government collapses*, 16.08.2021, ApNews, <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-kabul-bagram-e1ed33fe-0c665ee67ba132c51b8e32a5>, 25.09.2023.
- Zapaśnik S. (2014), *„Walczący Islam” w Azji Centralnej. Problem społecznej genezy zjawiska*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- В МИД раскрыли детали визита делегации Узбекистана в Кабул*, 22.03.2023, Kun.uz, <https://kun.uz/ru/news/2023/03/22/v-mid-raskryli-detali-vizita-delegatsii-uzbekistana-v-kabul>, 25.09.2023.
- «Временное правительство Афганистана делает очень много, чтобы очистить страну от террористов» – Абдулазиз Камилов*, 9.02.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/02/09/afghanistan/>, 25.09.2023.
- Гудава Т. (2000), *Талибы стали ближе*, 28.09.2000, Svoboda, <https://www.svoboda.org/a/24202100.html>, 25.09.2023.
- Как миллионы узбеков и таджиков оказались в Афганистане*, 2.09.2018, News Rambler, <https://news.rambler.ru/other/40702994-kak-milliony-uzbekov-i-tadzhikov-okazalis-v-afganistane/>, 25.09.2023.
- ЛЭП Сурхан-Пули-Хумри в Афганистане: на какой стадии проект*, 26.07.2022, Sputnik Uzbekistan, <https://uz.sputniknews.ru/20220726/lep-surxan-puli-xumri-v-afganistane-na-kakoy-stadii-proekt-26552516.html>, 25.09.2023.

- Маршала Дустума и генерала Амто на нашей территории нет, – МИД Узбекистана*, 18.08.2021, Centrasia.org, <https://centrasia.org/newsA.php?st=1629274140>, 25.09.2023.
- МИД Узбекистана: американских войск в стране не будет*, 22.10.2021, Regnum, <https://regnum.ru/news/3405189>, 25.09.2023.
- На территорию Узбекистана упали пять снарядов предположительно со стороны Афганистана*, 5.07.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/07/05/afghanistan/>, 25.09.2023.
- Начался заключительный этап переговоров по Трансафганской железной дороге*, 18.07.2023, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2023/07/18/trans-afghan-railway-project/>, 25.09.2023.
- «Нельзя допустить изоляции Афганистана» – Шавкат Мирзиёев*, 21.09.2023, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/21/afghanistan-un/>, 25.09.2023.
- Посольство Узбекистана в Кабуле и консульство в Мазари-Шарифе продолжают работать*, 15.08.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/08/15/bridge/>, 25.09.2023.
- При поддержке Узбекистана восстановлен аэропорт Мазари-Шарифа (фото)*, 31.10.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/10/31/mazari-sharif/>, 25.09.2023.
- Ракеты ИГИЛ не долетели до Узбекистана – «Талибан»*, 20.04.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/04/20/afghanistan-border/>, 25.09.2023.
- Руководство узбекской погранслужбы встретилось с талибами*, 12.07.2023, Caviral, <https://www.caviral.com/rukovodstvo-uzbekskoj-pogransluzhby-vstretilos-s-talibami/>, 25.09.2023.
- Талибы намерены поддерживать узбекский язык в Афганистане*, 1.12.2021, Sputnik Kazakhstan, <https://uz.sputniknews.ru/20211201/taliby-namereny-podderjivat-uzbekskiy-yazyk-v-afganistane-21596578.html>, 25.09.2023.
- Талибы пообещали Узбекистану восстановить барельеф Алишера Навои*, 16.02.2023, Oxu.az, <https://ru.oxu.az/world/697088>, 25.09.2023.
- «Талибан» пообещал погасить долг перед Узбекистаном за электроэнергию – Сардор Умуразов*, 25.10.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/10/25/afghanistan/>, 25.09.2023.
- «Талибан» поздравил Узбекистан с Днём независимости*, 1.09.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/01/taliban/>, 25.09.2023.
- «Талибан» пригрозил последствиями в случае невозвращения авиатехники*, 12.01.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/01/12/aircraft/>, 25.09.2023.
- Угроза терроризма растёт как в Афганистане, так и в регионе: доклад ООН*, 16.07.2023, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2023/06/16/taliban/>, 25.09.2023.
- Умарова Н. (2023), *К южным морям. Как Узбекистан улучшает транспортные связи с Афганистаном, Ираном и Персидским заливом?*, 14.03.2023, Central Asian Analytical Network, <https://www.caa-network.org/archives/24743/k-yuzhny-moryam-kak-uzbekistan-uluchshaet-transportnye-svyazi-s-afganistanom-iranom-i-persidskim-zalivom>, 25.09.2023.
- Узбекистан выразил озабоченность на тему прав женщин в Афганистане*, 5.01.2023, Upl.uz, <https://upl.uz/policy/30592-news.html>, 25.09.2023.
- Узбекистан и Афганистан обсудили канал Коштепа, торговлю, транспорт и права женщин*, 23.03.2023, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2023/03/23/afghanistan/>, 25.09.2023.
- Узбекистан и ЕС намерены создать хаб в Термезе для помощи Афганистану*, 15.11.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/11/15/hub/>, 25.09.2023.
- Узбекистан предлагает создать международную переговорную группу по Афганистану*, 13.10.2022, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/10/13/summit/>, 25.09.2023.
- Узбекистан предложил разморозить активы Афганистана в зарубежных банках. Что о них известно?*, 17.09.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/17/frozen-assets/>, 25.09.2022.
- Узбекистан приступает к реконструкции аэропорта в Мазари-Шарифе*, 15.11.2021, Gazeta.uz, <https://www.gazeta.uz/ru/2021/11/15/balkh-airport/>, 25.09.2023.

Хакимов О., *Экономическое сотрудничество в установлении мира в Афганистане*, CEER, <https://www.cer.uz/en/post/publication/ekonomiceskoe-sotrudnicestvo-v-ustanovlenii-mira-v-afganistane>, 25.09.2022.

21 июля в г. Чолпон-Ата состоялась четвертая Консультативная встреча глав государств Центральной Азии, 21.07.2023, E-cis, <https://e-cis.info/news/568/101986/>, 25.09.2023.

Relations of the Republic of Uzbekistan with the Islamic Emirate of Afghanistan

Summary

The subject of the following article's research is the contacts in the political and economic sphere between Uzbekistan and Afghanistan after the Taliban took power. This article aims to answer the following research question: what are the dynamics of economic and political relations between Tashkent and Kabul after 2021? In order to answer the above question, it is necessary to analyse a series of events from 2021–2023 in the context of an attempt at peaceful coexistence. The above considerations allow for a side research question, how did the pattern of cooperation between the Taliban and the authorities in Tashkent take shape? An indispensable element in this aspect will be to take into account Uzbekistan's lack of affiliation to any military bloc or multi-vector policy, manifested in a willingness to cooperate with all concerned regardless of previous animosities. The guiding conclusion is that the maintenance of the dynamics of economic and political relations between Tashkent and Kabul is due to the desire to protect the national interest of the Republic of Uzbekistan.

Key words: Republic of Uzbekistan, Islamic Emirate of Afghanistan, Taliban, security, economy, relations

